

Șerban DRAGOMIRESCU

PROFESORUL VICTOR TUFESCU ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ¹

Résumé: L’auteur évoque les moments décisifs de la formation intellectuelle du professeur Victor Tufescu, en contact, dès sa jeunesse, à l’Université de Iași, avec des professeurs d’élite, membres de l’Académie Roumaine (Ion Atanasiu, Ioan Borcea, N. Macarovici). Son stage post-doctoral à Paris, chez le professeur Emmanuel de Martonne, membre d’honneur de l’Académie Roumaine, sous la recommandation des professeurs Simion Mehedinți et Ion Simionescu, éminents membres du forum académique, marque un moment de pointe. On mentionne ses contacts avec des personnalités du milieu académique, provenant aussi bien du domaine des sciences naturelles, que de celui des sciences humaines, ce qui explique sa capacité d’aborder n’importe quel sujet d’intérêt géographique. À deux reprises, en 1942 et en 1966, il a reçu, sous la recommandation des professeurs Simion Mehedinți et Vintilă Mihăilescu respectivement, des prix de l’Académie Roumaine. En dépit de son activité scientifique (auteur de plus de 300 travaux, comprenant environ 3.000 pages imprimés) et de celle didactique non moins prodigieuse, sa consécration à l’Académie Roumaine ne fut possible qu’en 1990, après la chute du régime communiste, lorsqu’il avait atteint 82 ans.

Anul 2008 a fost pentru geografia românească anul de cinstire, la 100 de ani de la nașterea sa, a personalității, proeminentă în secolul al XX-lea, a academicianului profesor Victor Tufescu. Manifestări de omagiere au avut loc în centrele universitare geografice ale țării, cu precădere la Iași și la București, unde și-a desăvârșit pregătirea. O ședință omagială s-a desfășurat în aula Academiei Române, care i-a conferit suprema consacrare. Brașovul, orașul în care și-a început prodigioasa carieră didactică (între 1936 și 1938, la Liceul – astăzi Colegiul Național – „Dr. Ioan T. Meșotă”), a găzduit o manifestare de suflet, beneficiind de participarea unor foști elevi, discipoli și colaboratori.

Aceste manifestări au început firesc, în miez de toamnă, în orașul natal, în urbea Botoșaniului, printr-o sesiune omagială², urmată de dezvelirea unei plăci comemorative pe locuința în care a trăit între 1912 și 1932. Această vatră moldavă, ce a dăruit culturii române atâtea spirite strălucite în varii domenii, s-a întregit astfel și cu o personalitate din domeniul geografiei.

De altfel, în 1994, cinstind numele de Tufescu și prin antecesorii săi, dregătorii municipiului i-au acordat profesorului titlul de cetățean de onoare al urbei. Și probabil că meritele strămoșilor familiei ar fi rămas între filele îngălbenite ale unor albume de familie, dacă prof. Tufescu – la anii senectuții (avea 80 de ani) –, înzestrat cu o memorie prodigioasă și aflat în Australia, la fiica sa, Astrid, aici nu ar fi pus pe hârtie pagini memorialistice memorabile, intitulate sobru *Portrete de familie – Evocări, gânduri, o viață așa cum a fost*³. Cele peste 100 de pagini, publicate postum de Institutul de Geografie al Academiei Române, cuprind incursiuni în viața unei familii de frunte a orașului Botoșani, extinse pe două secole, până la începutul celui de al Doilea Război Mondial. Este refăcută cu detalii genealogia vrednicei familii moldovenești, cu obârșia identificată în Dolhești, străveche așezare de răzeși. Paginile sunt scrise cu multă duioșie, uneori cu săgălnicie și ne oferă mici portrete caracterologice, între care reținem pe „moșul Jean”, profesor de geografie la Iași și autor de manuale școlare pentru gimnaziu, persoană determinantă în orientarea profesională a viitorului geograf, și pe

¹ Într-o formă lărgită, acest text a apărut în volumul *In memoriam – Academician Victor Tufescu, 1908-2000*, editat de prof. Gh. Median cu prilejul sărbătoririi centenarului nașterii sale, Botoșani, Muzeul Județean Botoșani, 2008, pp. 34-49.

² Victor Tufescu, *Portrete de familie. Familia Tufescu. Evocări, Gânduri, O viață așa cum a fost*, în: *Colecția Geografi români*, 2, Institutul de Geografie, București, Academia Română, 2000, pp. 74-200.

³ Veselina Urcu, *Victor Tufescu, Omul, Profesorul, Geograful*, în: *Colecția Geografi români*, 2, pp. 4-73.

tatăl său, Constantin, apreciat profesor și director la Liceul (astăzi Colegiul Național) „August Treboniu Laurian” din orașul natal și erou al Primului Război Mondial, rănit în luptele de la Cașin și decorat cu înaltul Ordin „Mihai Viteazul” pentru acte de bravură. Cu multă delicatețe sunt relatate împrejurările în care o cunoaște pe viitoarea sa soție, Liliana, cu care a conviețuit fericit timp de 62 de ani. Era fiica preotului Dolinescu, profesorul de religie al Liceului Militar „N. Filipescu” de la Mănăstirea Dealu, cel care, din proprie inițiativă – fapt relatat de acad. Ștefan Ștefănescu, fost elev al acestui liceu –, la retragerea autorităților române din Muntenia în fața invaziei trupelor germane, în 1916, și-a asumat riscul transportării capului lui Mihai Viteazul în Moldova, cu un ultim tren de pribegi.

Sunt convins că aceste pagini memorialistice, care oferă și o frescă a timpului prin ochii unui copil, apoi adolescent (vezi perioada Primului Război Mondial și urmările sale), sunt destinate unei mai largi cunoașteri.

Pregătirea universitară a tânărului Victor Tufescu s-a desfășurat sub semnul unei munci perseverente, neobosite, creatoare. O muncă ordonată și darul expunerii l-au condus la dobândirea a două licențe: în Geografie și în Drept. În prima urmărește cu precădere orizontul local, acel spațiu, considerat de filosofi drept spațiu mental; a doua direcție, a Dreptului, este abandonată, dar se răsfrânge în opera sa științifică geografică încă din primele lucrări prin rigoare, prin logica înlănțuirii faptelor și datelor și subsumării lor unor idei clare, într-un cuvânt printr-o ținută academică.

Aceste calități au fost însușite prin contactul, la Universitatea din Iași, cu eminenti profesori, deveniți unii dintre ei membri ai înaltului for academic: Mihai David, cel care l-a îndrumat spre studiul aprofundat al reliefului, Gheorghe Năstase, care l-a inițiat în geografia istorică, Ion Atanasiu și Neculai Macarovici, care au rafinat înțelegerea suportului geologic al dinamicii reliefului și, desigur, membrii comisiei de doctorat, în care, alături de Mihai David, conducătorul tezei, s-au aflat Ioan Borcea și Ion Atanasiu.

Model academic îi va oferi și marele geograf Simion Mehedinți, care, aflat în fruntea comisiei examenului de capacitate din anul 1935, dintre cei 180 de candidați îl declară reușit pe primul loc, cu media 9,75, pe tânărul geograf Victor Tufescu, fără a-i fi fost student. Teza sa de doctorat, *Dealul Mare-Hârlău. Observări asupra evoluției reliefului și așezărilor omenești*, a fost publicată în Buletinul Societății Regale Române de Geografie, în anul următor susținerii, în 1937, pe baza recomandării favorabile a magistrului. Ea se înscrie în concepția lui S. Mehedinți, în acea viziune integratoare în studierea fizionomiei peisajului geografic. Lucrarea este străbătută de permanenta raportare a geografiei umane, a așezărilor, la componentele cadrului natural, în dinamica evoluției lor, calitate ce-i conferă o perenă actualitate.

În 1937, tânărul doctor Victor Tufescu primește din partea Academiei Române, la recomandarea profesorilor Ion Simionescu și Simion Mehedinți, membri marcanți ai forului academic, o bursă postdoctorală de specializare, de studii aprofundate, de doi ani, la Institutul de Geografie al Sorbonei din Paris, la eminentul profesor Emmanuel de Martonne, membru de onoare al Academiei Române, mare apărător al cauzelor României. Se poate deduce că această bursă i-a fost acordată în urma ultimei vizite a lui de Martonne, în 1937, la invitația Academiei Române, când acesta a primit cea mai înaltă distincție a statului român, Ordinul „Steaua României” în gradul de mare cruce și a fost proclamat cetățean de onoare al orașului Cluj. La Sorbona, V. Tufescu a beneficiat și de îndrumările reputaților profesori Albert Demangeon (geografia așezărilor) și André Cholley (geomorfologie), dar stagiul s-a întrerupt, după numai un an, sub amenințarea izbucnirii celui de al Doilea Război Mondial.

În vara anului 1938, la chemarea acad. Dimitrie Gusti, V. Tufescu este integrat în campania cercetărilor sociologice din satele României, fiind inclus în echipa de specialiști condusă de H.H. Stahl,

viitorul academician, în studiul satului Nerej din Vrancea arhaică. Contribuția sa, *Cadrul cosmologic*, apărută în limba franceză, este socotită de referință pentru ceea ce se numește astăzi „România profundă”.

Următorii doi ani (1939-1941) îi petrece ca profesor la Seminarul pedagogic universitar din București, aflat sub conducerea prof. Dimitrie Pompei, distins matematician, membru al Academiei Române, unde se perfecționau calitățile didactice și științifice ale viitoarei elite profesoriale.

Aici, în București, în 1942, se alătură echipei prof. Vintilă Mihăilescu, membru corespondent al Academiei Române din 1939, în redactarea Buletinului Societății Regale Române de Geografie (BSRRG), din păcate la ultima sa apariție (tomul LXI). O experiență utilă, ce va fi valorificată în multiplele activități editoriale în care se va implica în următorii 50 de ani, cu precădere în cadrul Institutului de Geografie al Academiei. Dar mai presus a dobândit prețuirea și prietenia prof. V. Mihăilescu, cu care-și va uni eforturile în stăvilirea imposturii și demagogiei, în revigorarea geografiei românești. Printr-o șansă, profesorul Vintilă Mihăilescu va fi reprimat, în 1974, în Academia Română, după 26 de ani de la eliminarea sa abuzivă.

O primă apreciere academică a lui Victor Tufescu o reprezintă conferirea, în 1942, a premiului „George Vâlsan” pentru lucrarea *O regiune de vie circulație – Poarta Târgului Frumos*, apărută în 1941 în Buletinul Societății Regale Române de Geografie și concepută în același spirit al interdependenței complexe între fenomenele umane și condițiile fizice, în raport cu contextul social și istoric. Președinte al Academiei Române era atunci ilustrul profesor Ion Simionescu, botoșănean de origine, care la începutul anilor '20 anima, alături de Nicolae Iorga și alți intelectuali de elită, Asociația foștilor elevi ai Liceului „Laurian”. Aceasta organiza concursuri pentru elevi privind geografia României. Pe când era în clasa a IV-a gimnazială, la întrecere aflându-se și elevi din clasele superioare, elevul Victor Tufescu dobândește un premiu, fiind remarcat de Ion Simionescu, care citise lucrarea, dându-i și unele povețe: „Știința geografiei nu înseamnă doar aglomerare de nume și cifre, ci mai ales caracterizări, comparații, clasificări”. Privindu-i opera retrospectiv, putem conchide că acest îndemn a fost consecvent urmat.

Anul 1942 îi aduce o consacrare academică, prin alegerea sa ca membru al Academiei de Științe din România, soră mai tânără, înființată în anii '30. Pentru doi ani este desemnat secretar al Secției de științe ale Pământului, prilej cu care conlucrează cu geologi din generația sa și se atașează în mod special de prof. George Murgeanu, viitor membru al Academiei Române, intelectual de mare rafinament, pe care-l întâlnește și pe teren, în Vrancea, cu zece ani în urmă.

Anii războiului îl aduc pe Victor Tufescu, care începuse o tot mai apreciată carieră universitară în 1941, la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale (actualul A. S. E.), la Timișoara, unde este concentrat și devine comandantul militar al gării. Aici se înfiripă o statornică amicitie cu prof. Tiberiu Morariu, aflat în părăsire cu Facultatea de Științe de la Cluj. Timp de mulți ani, aproape 20, în ani foarte grei de conformism politic și ideologic, prof. Morariu va fi fost singurul reprezentant al geografiei în forul academic și prietenia lor, în consens cu profesorii Vintilă Mihăilescu și N.Al. Rădulescu, a influențat favorabil menținerea unui anumit standard de demnitate al acestei discipline atât de vulnerabile la presiunile politice și ideologice mai ales din a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Această solidaritate se confirmă cu prilejul instituționalizării cercetării geografice, în 1944, când, în plin război, se înființează, din inițiativa profesorului Vintilă Mihăilescu, Institutul de Cercetări Geografice al României. Profesorul Victor Tufescu nu a ezitat să străbată țara, sub amenințarea bombardamentelor, de la Timișoara până la Pucioasa, unde se afla refugiat Ministerul Învățământului, al cărui secretar general era Vintilă Mihăilescu, în ministeriatul prof. Ion Petrovici, pentru a subscrie, alături de alți colegi universitari, la această inițiativă, curajoasă în condițiile date.

Era punctul de pornire al actualului Institut de Geografie al Academiei Române, care-l numără astfel printre fondatori. Vocația de cercetător va dubla tot atât de strălucit pe cea didactică, de-a lungul unei activități științifice afirmate timp de peste 60 de ani.

Acest drum ascendent este obstructionat însă, o dată prin îndepărtarea sa abuzivă din învățământul superior în 1951 (fiind repus în drepturi în 1956) și apoi prin privarea sa de libertate între noiembrie 1955 și iulie 1956, fără a i se găsi vreo vină, în urma unei odioase înscenări. Inutil a spune că a fost, concomitent, îndepărtat și de la Institutul nou-creat, unde ocupa funcția de șef de secție. Erau timpurile când valoarea putea fi înlocuită prin nonvaloare.

În anii de reclusiune universitară activează, asemenea altor mari geografi, în Institutul de Proiectări Silvice, unde realizează cercetări amănunțite asupra torenților și alunecărilor de teren. De la geografia economică, predată în anii anteriori, abordează o direcție nouă, rodnică, geomorfologia dinamică (toreniți, alunecări), direcție încurajată de conlucrarea cu prof. Mircea Moțoc, viitorul academician. Experiența acumulată în cercetările asidue de teren din acei ani va fi pusă în valoare la elaborarea și publicarea, în 1966, în Editura Academiei Române a uneia din lucrările sale fundamentale, *Modelarea naturală a reliefului și eroziunea accelerată*, un adevărat tratat de geomorfologie dinamică, lucrare distinsă cu premiul „Gh. Munteanu-Murgoci” al Academiei Române, în anul 1968. Se prefațează astfel noua orientare tematică actuală din geografia românească, deosebit de prolifică, spre studiul fenomenelor extreme. Era al doilea premiu academic dobândit de profesor.

Academia Română, aflată în deceniul al șaselea al secolului trecut sub conducerea biologului Traian Săvulescu, înființează în acei ani un colectiv de cercetare în probleme de sistematizare a agriculturii (așa-numitul colectiv Dokuceaev-Kostăceev-Viliams/DKV), agricultură aflată în plin proces de cooperativizare. Experiența prof. Victor Tufescu de geograf complex, de largă deschidere, îl cheamă în rândurile acestei echipe multidisciplinare, din care mai făcea parte și un alt geograf cu chemare pentru aceste probleme, Horia Grumăzescu. Din păcate, rezultatele acestor cercetări au rămas de uz intern, dar neîndoios s-au distilat în multe din lucrările sale ulterioare.

În 1957, pe când se plămădea cu mare greutate, din conlucrarea geografilor români cu cei sovietici, *Monografia geografică a R.P. Române*, prevăzută inițial în trei volume, conducerea Academiei a aprobat înființarea, în cadrul Academiei Române, a unui colectiv de geografie condus de V. Mihăilescu, asistat de V. Tufescu. Pentru tinerii geografi cuprinși în acest grup de cercetare, printre care am avut privilegiul de a mă afla, a fost o școală neprețuită.

Anul 1958 a însemnat începutul îndreptării greșelilor trecutului apropiat. A fost înființat Institutul de Geologie și Geografie al Academiei Române, în care Colectivul de geografie al Academiei s-a contopit cu Institutul de Cercetări Geografice al Ministerului Învățământului. Profesorii Mihăilescu și Tufescu se întorceau demni în vatra pe care o înființaseră, primul fiind numit director adjunct, cel de al doilea șeful secției de geografie fizică. Cu elan revigorat și sub conducerea autoritară dar de extremă corectitudine a directorului, geologul prof. Virgil Ianovici, membru corespondent al Academiei, a început formarea unei noi generații de geografi, beneficiind de îndrumările unor magiștri. Rezultatele nu s-au făcut remarcate imediat. *Monografia geografică a R.P. Române*, redusă din fericire la două volume, apărute în 1960, nu putea încă ilustra schimbările intervenite. Încătușarea ideologică nu îngăduia prea multe. O stupidă dispoziție, desigur nu numai administrativă, în 1963, interzicea cumulul de funcții în instituțiile publice, lovind nefast în cercetare, unde majoritatea seniorilor, având funcția de bază în învățământ, au trebuit să se retragă. Un alt moment de cumpănă, care însă îi lasă profesorului V. Tufescu răgazul de a se dedica intens scrierilor științifice. Următorii 15-20 de ani sunt cei mai prolifici din activitatea sa. Publicațiile științifice de profil ale Academiei Române („Studii și cercetări de geografie” și „Revue roumaine de géographie”)

sunt cele care au adăpostit multe dintre contribuțiile sale, desfășurate în câmpul cel mai larg al preocupărilor geografilor contemporani, de la neotectonică sau ecologie, la deplasările forței de muncă, strămutările de populație sau tipologia așezărilor, de la suprafețele de nivelare la utilizarea terenurilor și geografia turismului, dovedind, prin cele peste 300 de titluri, însumând aproape 3.000 de pagini tipărite, disponibilitatea sa intelectuală de a aborda practic orice temă de interes geografic.

Această disponibilitate, proprie numai spiritelor foarte luminate, străine de clișee, va fi pusă în valoare în operațiunea de mare răspundere privind noua configurație administrativă a țării din 1968, când au fost reinstaurate județele ca unitate de bază tradițională a României. Acad. Ștefan Ștefănescu, participant la acea comisie, remarcă echilibrul pe care-l inducea prezența prof. Tufescu, judecățile sale cumpănite în cele mai controversate discuții. Iar atunci când Institutul de Geografie al Academiei a luat inițiativa, după 1970, de a publica, în Editura Academiei, mici monografii geografice ale noilor județe, prof. Tufescu s-a întors în spațiul său mental și a redactat textul privind județul său natal, Botoșani, frescă geografică veridică, echilibrată, a celuiui timp.

În lunga sa activitate, prof. V. Tufescu s-a aflat și între inițiatorii și coordonatorii unor ample lucrări cartografice de referință ale Institutului de Geografie al Academiei, ale geografiei românești din ultimele trei decenii ale secolului trecut: *Atlasul Național al României*, ce a întrunit cele mai valoroase forțe geografice ale țării, și *Atlasul istorico-geografic al României* (în 2007 reeditat într-o versiune lărgită și actualizată), ambele realizate în Editura Academiei. Pentru 30 de promoții, prof. V. Tufescu a fost însă și autorul îndrăgit al unor excelențe manuale școlare de liceu de Geografia României, dar și al hărților murale fizico-administrative ale României de uz general. În 1985 a publicat și un amplu *Atlas geografic al României* de uz didactic mediu-superior.

După cum am putut constata, prof. Victor Tufescu și-a încrucșat pașii în viață cu multe personalități, a avut strălucite modele academice de urmat. Bibliografia operei sale numără, după cum consemnează V. Uruclu (2000), 25 de articole sau lucrări de mare cuprindere despre înaintași, adevărate pagini de istoria geografiei din România, dintre care șase despre Simion Mehedinți, câte cinci despre Vintilă Mihăilescu și George Vâlsan, patru despre Emmanuel de Martonne, trei despre Tiberiu Morariu ș.a. Despre toți a scris cu aleasă simțire și prețuire. A scris și a revenit mereu asupra considerării la întreaga dimensiune reală a operei ctitorului geografiei moderne românești, Simion Mehedinți, încă de la sărbătorirea centenarului nașterii acestuia, în 1968, în aula Academiei Române, când numele acestuia a putut fi din nou rostit. După mai bine de 63 de ani, în 1994, a văzut lumina tiparului, sub îngrijirea acad. Victor Tufescu, ediția a II-a a lucrării magistrului de la Soveja, *Terra. Introducere în geografie ca știință*, în două volume, însoțite de o compactă prezentare a vieții și o analiză adnotată a lucrării. Este un frumos omagiu adus în amurgul vieții sale. Acest demers fusese precedat, în deceniul anterior, de unul similar, în colaborare cu Gh. Niculescu și Șerban Dragomirescu, acoperind, într-o ediție adnotată, în două volume apărute în Editura Academiei Române, traducerea în limba română, în premieră, a operei geografice despre România a marelui savant francez Emmanuel de Martonne. Cu drept teme, acest mare învățat a fost privit ca al doilea mare ctitor al geografiei țării noastre, căci, la Conferința de Pace de la Paris de după Primul Război Mondial, a avut un rol determinant (ca expert al delegației franceze) la stabilirea granițelor. Un asemenea punct de vedere, curajos la vremea sa, s-a degajat în urma ședinței comemorative, organizate de Academia Română, în Aula Magna, în 1957, scurt timp după decesul savantului, la împlinirea a 50 de ani de la publicarea tezei sale de doctorat în științe, ședință în care, alături de Vintilă Mihăilescu și Tiberiu Morariu, a luat cuvântul și Victor Tufescu.

În bogata sa activitate în slujba comunității geografice din România trebuie amintită și prezența sa, timp de 40 de ani, practic de la înființare (1960), ca membru al Comitetului național român de geografie și, după 1990, ca președinte al acestuia, promovând consecvent, uneori chiar contra

curentului, colaborarea nestânjenită internațională, imperios necesară formării tinerilor geografi. Profesorul Victor Tufescu s-a aflat, totodată, începând din 1958, în Colegiul de redacție al revistelor de geografie ale Academiei Române, după 1990 și până la intrarea sa în veșnicie, în 2000, devenind și redactorul responsabil al acestor periodice, calitate în care a sprijinit cu tărie afirmarea tinerilor, a opiniilor originale, a militat și prin scrisul geografilor pentru păstrarea demnității naționale.

Evident că aceste câteva momente evocate din viața și activitatea prodigioasă a geografului Victor Tufescu din perspectivă academică, în contact cu atâtea personalități marcante, remarcabila sa operă științifică, prezența sa în atâtea momente-cheie ale geografiei românești timp de peste o jumătate de veac ar fi îndreptățit alegerea sa mai de mult în forul suprem de consacrare cultural-științifică al țării. După decenii de restriște, după 1989, procesul de revigorare al Academiei s-a produs odată cu reabilitarea celor abuziv excluși în 1948 și prin alegerea de noi membri, recuperând valori, reparând greșeli. În prima linie s-a aflat profesorul Victor Tufescu, ales membru corespondent în 1990 și membru titular în 1992. Este al patrulea membru titular geograf al Academiei în istoria de peste 140 de ani a instituției care a inspirat viața și activitatea profesorului Victor Tufescu, în diferite momente, prin atâtea modele ilustre aici evocate.

Profesorul Victor Tufescu (1908-2000) a încheiat, în pragul unui nou secol, o strălucită pleiadă de membri ai Academiei Române cu rol fondator în școala geografică românească, creată de Simion Mehedinți.